

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА

Н. Я. Крижановська

**ДИЗАЙН ПРЕДМЕТНО-ПРОСТОРОВОГО
СЕРЕДОВИЩА**

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

*(для студентів денної форми навчання освітнього рівня «магістр»
із спеціальності 191 – Архітектура та містобудування
освітньої програми «Дизайн архітектурного середовища»)*

Харків
ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
2018

Крижановська Н. Я. Дизайн предметно-просторового середовища : конспект лекцій (для студентів денної форми навчання освітнього рівня «магістр» за спеціальністю 191 – Архітектура та містобудування освітньої програми «Дизайн архітектурного середовища») / Н. Я. Крижановська ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. – 36 с.

Автор

д-р арх., проф. Н. Я. Крижановська

Рецензенти:

О. В. Смірнова, кандидат архітектури, доцент кафедри архітектури будівель і споруд та дизайну архітектурного середовища (Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова);

М. А. Вотінов, кандидат архітектури, доцент, завідувач кафедри основ архітектурного проектування (Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова)

Рекомендовано кафедрою архітектури будівель і споруд та дизайну архітектурного середовища, протокол № 3 від 31 жовтня 2017 р.

© Н. Я. Крижановська, 2018

© ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Лекція 1 ФОРМУВАННЯ МІСЬКИХ ПРОСТОРІВ НА РАННІХ ЕТАПАХ РОЗВИТКУ ЦИВІЛІЗАЦІЇ.....	7
Лекція 2 РОЗВИТОК ФОРМУВАННЯ МІСЬКИХ ПРОСТОРІВ У XVII-XX СТ.....	9
Лекція 3 КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МІСЬКИХ ПРОСТОРІВ У XXI СТ.....	13
Лекція 4 ПРИНЦИПИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ МІСЬКИХ ПРОСТОРІВ.....	15
Лекція 5 СОЦІАЛЬНО-МІСТОБУДІВЕЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ РЕНОВАЦІЇ ГРОМАДСЬКИХ ПРОСТОРІВ У МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	18
Лекція 6 ОСОБЛИВОСТІ РЕНОВАЦІЇ ТА ГУМАНІЗАЦІЇ ГРОМАДСЬКИХ ПРОСТОРІВ В МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	21
Лекція 7 КРИТЕРІЇ ТА ПРИЙОМИ ГУМАНІЗАЦІЇ ГРОМАДСЬКИХ ПРОСТОРІВ В МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	25
Лекція 8 ЛАНДШАФТНИЙ ТА СВІТЛОКОЛЬОРОВИЙ ДИЗАЙН ЯК ПЕРСПЕКТИВНІ ЗАСОБИ РЕНОВАЦІЇ ТА ГУМАНІЗАЦІЇ ГРОМАДСЬКИХ ПРОСТОРІВ В МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	29
Лекція 9 ПРИЙОМИ РЕНОВАЦІЇ ТА ГУМАНІЗАЦІЇ ГРОМАДСЬКИХ ПРОСТОРІВ В ІНФРАСТРУКТУРІ МІСТА.....	34
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	36

ВСТУП

В даний час підвищився інтерес до формування міського середовища як до особливого виду архітектурно-художньої та дизайнерської діяльності. Міське середовище при цьому розуміється як сукупність відкритих архітектурних просторів з їх предметно-просторовим наповненням, призначених для життєдіяльності населення.

Сьогодні набувають актуальності питання перетворення і реконструкції середовища сучасного міста з урахуванням новітніх інженерних і соціальних вимог, з дотриманням інтересів користувачів на рівні не стільки кількісному, скільки якісному. Особливо гостро постають проблеми в історичних містах, де стикаються питання збереження культурного населення і придбання нових середовищних якостей, що відповідають сучасному розумінню комфорту. В даний час міське середовище більшості міст як у нас в країні, так і за кордоном відрізняється дискомфортом: порушенням «людських» масштабів; невідповідністю реальних метричних і візуально-естетичних властивостей вулиць і площ їх функціональному використанню і вимогам створення комфортних умов для людини; перенасиченістю і не структурованістю інформаційно-реklamних елементів; недоліком інформаційно-орієнтуючих засобів; непродуманістю рішень обладнання та експлуатації відкритих просторів міста в різний час року і доби; поганою організацією середовища для різних вікових і соціальних груп людей; відсутністю елементарних зручностей для літніх і інвалідів.

У такому середовищі виникає необхідність реновації та гуманізації громадських просторів.

Архітектура покликана забезпечувати процес життєдіяльності шляхом архітектурної організації життєвого простору в будівлях і спорудах, а також на території біля них. Дизайн архітектурного середовища на відміну від архітектури, використовуючи все, на що вона здатна, в цьому сенсі як проектна діяльність, покликаний до проектування комплексних середовищних архітектурних об'єктів з позиції максимально широкого охоплення взаємин людини з природою, з предметно-просторовим і соціально-культурним оточенням з метою створення досить великих елементів гармонізованого середовища, що володіє не тільки формальної цілісністю, але і здатної образно висловлювати зміст і характер способу життя людини в міському середовищі.

Дисципліна «Дизайн предметно-просторового середовища» є вибірковою для професійної підготовки студентів-архітекторів за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр» і вивчається протягом одного семестру.

Програму дисципліни розроблено на основі:

– СВО ХНУМГ ім. О. М. Бекетова ОКХ освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» напряму підготовки 6.060102 – Архітектура за спеціальністю 8.06010203 – Дизайн архітектурного середовища 2014 р.;

– СВО ХНУМГ ім. О. М. Бекетова ОПП освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» напряму підготовки 6.060102 – Архітектура за спеціальністю 8.06010203 – Дизайн архітектурного середовища 2014 р.;

– СВО ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. Навчальний план спеціальності 8.06010203 – Дизайн архітектурного середовища 2014 р.

Відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» студент-архітектор після вивчення дисципліни повинен:

знати:

– еволюцію формування міських просторів на протязі розвитку цивілізації;

– закономірності формування міських просторів;

– типологічну характеристику та специфіку формування міських просторів;

– архітектурно-планувальну та композиційну цінність об'єктів містобудівного проектування, зокрема відкритих архітектурних просторів міського середовища;

– принципи вдосконалення формування міських просторів;

– методи та сучасні прийоми реконструкції та гуманізації громадських просторів міського середовища;

– перспективні засоби вдосконалення формування міських просторів.

уміти:

– визначати типи міських просторів;

– визначати архітектурно-планувальну та композиційну цінність міських просторів;

– розробляти проекти вдосконалення міських просторів з урахуванням принципів формування;

– обирати методи реконструкції та реновації міських просторів;

– розробляти проекти гуманізації архітектурного середовища міських просторів;

– орієнтуватися та обирати перспективні засоби вдосконалення архітектурного середовища міських просторів;

мати компетентності:

- здатність визначати архітектурно-планувальну та композиційну цінність міського середовища;
- проектування міських просторів з урахуванням принципів вдосконалення формування;
- орієнтування та аналізу перспективних тенденцій формування міського середовища;
- реновації та гуманізації міського середовища.

Таблиця 1– Програма лекційного курсу

№ з/п	Зміст	Кількість годин
1	2	3
	Модуль 1	
	ЗМ 1 Типологія та принципи формування міських просторів	
Лекція 1	<i>Тема 1 Ретроспективний аналіз формування міських просторів на протязі розвитку цивілізації</i> Формування міських просторів на ранніх етапах розвитку цивілізації	4
Лекція 2	Розвиток формування міських просторів у XVII–XX ст.	4
Лекція 3	<i>Тема 2 Типологічна характеристика та принципи формування міських просторів</i> Класифікація та проблеми формування міських просторів у XXI ст	4
Лекція 4	Принципи вдосконалення формування міських просторів	4
	ЗМ 2 Перспективні тенденції дизайну предметно-просторового середовища	
Лекція 5	<i>Тема 3 Передумови реновації та гуманізації громадських просторів в міському середовищі</i> Соціально-містобудівельні передумови реновації громадських просторів у міському середовищі	4
Лекція 6	Особливості реновації та гуманізації громадських просторів в міському середовищі	4
Лекція 7	<i>Тема 4 Критерії та прийоми гуманізації громадських просторів в міському середовищі</i>	4
Лекція 8	<i>Тема 5 Ландшафтний та світлокольоровий дизайн як перспективні засоби реновації та гуманізації громадських просторів в міському середовищі</i>	4
Лекція 9	<i>Тема 6 Прийоми реновації та гуманізації громадських просторів в інфраструктурі міста</i>	4
Разом		36

ЛЕКЦІЯ 1

ФОРМУВАННЯ МІСЬКИХ ПРОСТОРІВ НА РАННІХ ЕТАПАХ РОЗВИТКУ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

План лекції:

1. Визначення поняття «Громадський міський простір».
2. Характеристика міських просторів у стародавньому Єгипті.
3. Характеристика міських просторів у період Стародавньої Греції та Риму.
4. Характеристика міських просторів у період середньовіччя.

Міські громадські простори з'явилися на ранніх етапах розвитку цивілізації. Спочатку причиною їх появи став релігійний і космогонічний світогляд. Такі простори уперше з'явилися в Стародавньому Єгипті – це Храмові дороги. «Громадський міський простір» – цілісно сприймаємий конкретний фрагмент архітектурно освоєного міського простору, призначений для різних функціональних процесів життєдіяльності людини. Його предметно-просторове середовище, безпосереднє оточення – це сукупність природних і штучних елементів і їх речове наповнення, що знаходяться в постійній взаємодії з людиною і змінювані в процесі її діяльності.

Вони, по суті, були комунікаційними вузлами найбільшої активності населення і зосередження великої кількості людей в певні періоди року.

Їх комунікаційна структура створювалася таким чином, що у полі зору тих, що йдуть (причому траса ходу анізотропна – рух вперед мав більшу значущість, ніж рух назад) постійно знаходилася кінцева або проміжна мета (обеліск, портал, колона, храм). Серед чинників, що зумовили такі характеристики відкритих міських просторів, велику роль грали призначення і використання просторів, їх локалізація в центрі міської забудови. Вони обсаджувалися рядовою посадкою дерев. Найважливішим результатом дії такого сакрального простору на людину було його психологічне пригнічення і прославляння вічності і непорушності існуючого державного устрою.

Історичними передумовами формування міських просторів в Древній Греції і Римі стали поліси. Поліс – особлива форма соціально-економічної і політичної організації суспільства, типова для Давньої Греції і Давнього Риму. У розвитку ранньогрецького полісу (XI–XIII ст. до н. е.) виокремлюють два типи поселень, які знайшли своє відображення в поемах Гомера: «протополис», або поселення первинної родової спільноти (найбільш характерним його зразком можна вважати Трою), і ранньоархаїчний поліс, що являється по суті вже навчальною формою міста-держави.

У полісах були сформовані певні зони, центри політичного, культурного, релігійного життя, які є початковою формою зародження міських архітектурних просторів. Факт існування подібних центрів «свідчить про зародження нової цивільної общини з розрізнених осередків старого родового суспільства».

У Древній Греції міські громадські простори з'явилися як елементи формування міської структури, особливо в центрі міста.

Громадські простори Древньої Греції стали різноманітніші по функції. З релігійною функцією з'явилися храмові комплекси – акрополі. З торговою функцією створювалися різноманітні грецькі агори, які спочатку включали зони для публічних церемоній.

Символом міста була агора – площа, яка сполучала в собі релігійну, політичну і торгову функції. Спочатку вона була просто майже не забудованим громадським місцем усередині міста, навколо святилища або на перехресті важливих шляхів сполучення.

Громадські простори в Древній Греції були гуманними і демократичними. Головною в їх просторовій побудові була людина.

У Древньому Римі громадськими просторами стали форуми. Вони були різноманітними площами і задовольняли потреби населення в торгівлі і громадському житті. Поступово відбувалася спеціалізація форумів.

Громадське життя в період розквіту Римської імперії було настільки розвинене, що усі форуми Риму були щодня наповнені народом. Крім того, для всіляких народних зібрань і видовищ служили численні амфітеатри.

Форуми надалі створювали цілу систему громадських просторів, що займали величезну територію.

Спочатку форуми повторювали композиції грецьких агор, але згодом вони стали створюватися за іншими композиційними законами.

Римляни, на відміну від греків, підкреслювали естетику геометричних прямолінійних форм і протиставляли її мальовничості природного оточення. Древній Рим зафіксував нові архітектурно-художні прийоми організації простору форумів. Тут з'явилися чітко організовані регулярні посадки рослинності по периметру суспільно-значимого простору. Новим композиційним прийомом стала домінантна постановка малої форми в геометричний центр площі.

Планувальна структура форуму досить проста: взаємодія прямокутних в плані просторів, які гармонізовані між собою. Як правило, вони мали напівзамкнений тип організації простору і унікальне архітектурне середовище з ордерною системою. Форуми Риму чинили величезну емоційну дію на людину.

Міські громадські простори в період середньовіччя були компактним замкнутим середовищем в лабіринтовій структурі міста.

Громадські простори середньовічних міст, як і планування міста в цілому, мали стихійний характер розвитку, що став наслідком життєвого устрою, що склався. У місті виникли вулиці і дороги підвищеної криволінійності, заплутаності, утворилася безліч безвиходів, кварталів неправильної форми. Перетини вулиць і доріг ускладнилися, і кількість променів, що входять і виходять, в одному вузлі могла досягати від п'яти до дванадцяти («площа Зірки» в місті Париж, Франція).

Відсутність прямих і чітких вулиць призводила до ізолюваності і камерності громадських просторів, а сприйняття будівель і споруд здійснювалося з далеких перспектив, оскільки внутрішньоміське сприйняття носило обмежений, фрагментарний характер. У знову організовуваних поселеннях середньовічні громадські простори мали форму лінзовидних просторів з одночасно розвиненими торговими, цивільними, релігійними функціями. Площі отримали неправильне формоутворення, що стало наслідком безладного розвитку планувального і транспортного каркасів.

Подальший розвиток громадських просторів і привів до відособлення окремих функцій і виділення під них самостійних територій. В період Середньовіччя композиційні прийоми організації громадських просторів доповнилися новими рішеннями, що відображають специфіку рельєфу місцевості або міру значущості в структурі міста.

Рекомендована література:

1. Крижановська Н. Я. Формирование открытых архитектурных пространств в городской среде : монография / Н. Я. Крижановская, М. А. Вотинов. – Белгород :: БГТУ, 2012. – 158 с.

Питання для самоперевірки:

1. Дайте визначення поняттю «Громадський міський простір».
3. Охарактеризуйте міські простори у стародавньому Єгипті.
4. Порівняйте основні риси формування міських просторів у період Стародавньої Греції та Риму.
5. Дайте характеристику формування міських просторів у період середньовіччя.

ЛЕКЦІЯ 2

РОЗВИТОК ФОРМУВАННЯ МІСЬКИХ ПРОСТОРІВ У XVII–XX ст.

План лекції:

1. Особливості формування міських просторів у Франції в XVII ст.

2. Розвиток міських просторів у період класицизму в Західній Європі.
3. Формування міських просторів у XIX-XX ст.

Подальший розвиток міських просторів стався у Франції. У XVII столітті міські простори французьких міст зазнали найсильніші зміни. Під впливом італійського Ренесансу, плани площ стали правильними і строгими. Трикутник, квадрат або (пізніше) прямокутник із зрізаними кутами – ось найбільш поширені плани міських просторів.

Разом з геометризацією планів міських просторів французи засвоїли типовий італійський прийом – однотипність в забудові. Більшість площ, сформованих в XVII столітті, були трактовані в замкнутих формах. Проте з часом, площа починає тісно зв'язуватися з міським середовищем, вулицями, а потім і розкриватися в зовнішній простір, в цьому процесі, поза сумнівом, велику роль зіграв Версаль з його терасами і круглими майданчиками у перехрест'ї алей.

Під впливом робіт Андре Леннотра в XVII столітті уперше з'являється кругла площа, а услід за нею і відкрита площа.

При спорудженні проспекту Королеви і проспекту Єлісейських полів, Леннотр побудував в Парижі три круглі площі, обсаджені деревами. А через декілька років площа з циркулярним контуром вже споруджується серед старих кварталів Парижу і оформляється в камені. Цією площею стала пл. Перемог (1685-1691 р.). Подібно до круглих площ Версальського парку пл. Перемог виникла в пункті перетину декількох вулиць, надалі, круглі площі отримали щонайширше поширення по усій Європі. Для них визначили оптимальне відношення, згідно з яким висота забудови площі визначається $1/4$ її діаметра.

У епоху Класицизму в Західній Європі міські простори розглядалися все більше з транспортної точки зору. Симетричні прямокутні площі отримали розміри, кратні єдиному модулю і співвимірні людській фігурі. Займаючись реконструкцією міста, майстри-містобудівники Західної Європи реконструювали головні магістралі і вузлові точки міста, створюючи при цьому цілісне міське середовище. Тіснішими стали зв'язки між площами і вулицями, перетворюючись на композиції, підпорядковані одній осі руху. Містобудівники відмовилися від замкнених і «закінчених в собі» площ. Плани їх все більше ускладнювалися, залишаючись при цьому геометрично правильними. Розміри площ збільшилися. Орієнтовані на динамічне сприйняття площі володіли безліччю видових точок і збагатили архітектурне середовище центру міста в цілому.

У XVIII столітті виникла необхідність створення великих площ для військових парадів, що породило прийом осьового поєднання декількох площ. Часто при формуванні вулиць і площ головне значення мав сам простір, а огорожуючі будівлі – лише як засіб їх виділення. Проте вулиці і площі все більше розглядалися в якості елементу комунікації, особливо в центрі міста.

Основними морфотипами міських просторів в цей період стають різноманітні міські майданчики і вулиці з примітивними засобами транспорту (гужеві екіпажі, конка). Але в цілому міські простори були цілісною системою з яскраво вираженим архітектурно-художнім образом. У цей період з'являються відкриті простори площ.

Подальший розвиток формування міських просторів в XVIII-XIX ст. здійснювався в Росії. Міська площа, як самостійна архітектурна тема в російській державі XVIII століття набула великого композиційного значення в плані міста. Площі показувалися на усіх майже генеральних планах Петербургу, починаючи з плану Леблона.

З практики будівництва площ до початку XIX століття вироблялися загальні теоретичні правила, суть яких зводилася до наступного:

- класифікувати площі по їх призначенню;
- визначати розміри і розташування площ на міській території згідно з призначенням площі;
- забудовувати площі однорідними будівлями, зосереджую на головних площах будівлі загального призначення;
- трактувати простір площі, її забудову, а також і вулиці, що примикають до неї, як єдине художнє ціле, як ансамбль.

В усіх без виключення російських містах того часу проектувалися головні площі. На них зосереджувались будівлі державного і громадського призначення (палади і міністерства в столицях, губернські і повітові установи в провінції).

Разом з головними (майже завжди цивільними) площами споруджувалися соборні площі, торгові площі, площі у застав, у приходських церкв і взагалі в тих місцях, де посилений міський рух або вигідність місця з архітектурної точки зору підказувало облаштування площ.

Будівництво міських просторів в другій половині XX ст. було продиктоване, в основному, появою на вулицях численних транспортних засобів. Цей чинник зумовив їх характеристики (розміри, конфігурацію і тому подібне). У деяких містах з'явилася багаторівнева організація пішохідно-транспортних потоків. У будівництві нових був уперше широко застосований єдиний модуль. В цілому відкриті міські простори набували усе більш виразних системних ознак і в той же час певну стандартизацію. У

післявоєнний час міські простори відзначалися завищеними геометричними параметрами, включенням великих озелених територій, безтурботним відношенням до прийдешнього підвищення автомобілізації і міського населення. У цей період створювалися нові (чи реконструювалися ті, що склалися) площі, що розраховані в основному на масові ходи і тому маючі просту прямокутну форму плану і великі розміри. Через бажання відобразити в розмірах площ і проспектів «розмах соціалістичного будівництва» і «велич епохи» в перші післявоєнні десятиліття і пізніше створювалися великі, важко сприймаємі людиною площі (пл. Перемоги у м. Вітебськ, головна площа в м. Алмати та ін.). До кінця XX ст. у зв'язку з подальшим розвитком автомобілізації ускладнюється транспортний і пішохідний рух, особливо в центрі найбільших міст, і у зв'язку з цим з'являються пішохідні вулиці і пішохідні зони. Вони стають основними морфотипами міських просторів центру найбільшого європейського міста, яке включає у свою структуру історичне ядро з пішохідним рухом. Пішохідні вулиці сьогоdnішніх міст – це реакція на збільшений технiцизм і жорсткість (антигуманність) середовища сучасних поселень, зміну і глобалізацію транспортної інфраструктури, посилення умов співіснування людей і транспортних засобів. В цілому міські простори ХХІ століття формують архітектуру нового типу з домінуючими об'ємами висотних будівель. Проведений ретроспективний аналіз формування міських просторів дозволяє виявити певні етапи їх формування, які складалися в течії тривалих історичних періодів залежно від соціально-економічного і суспільно-політичного розвитку різних держав, національних і культурних традицій людей, а також спеціальних природно-кліматичних умов. Усі ці чинники визначили еволюцію формування композиційної структури міських просторів, і сприяли розвитку закономірностей їх формування.

Рекомендована література:

1. Крижановська Н. Я. Формирование открытых архитектурных пространств в городской среде : монография / Н. Я. Крижановская, М. А. Вотинов. – Белгород :: БГТУ, 2012. – 158 с.
2. Лазарева А. Г. Архитектура, строительство, дизайн : учебник / А. Г. Лазарева. – Ростов н/Д : Феникс, 2006. – 316 с.
3. Мерлен П. Новые города. Районная планировка и градостроительство : пер. с фр. / П. Мерлен. – М. : Прогресс, 1975. – 254 с.

Питання для самоперевірки:

1. Визначте особливості формування міських просторів у Франції в ХVІІ ст.?
2. Охарактеризуйте розвиток міських просторів у період класицизму в Західній Європі.?
3. Особливості формування міських просторів у ХІХ-ХХ ст.?

ЛЕКЦІЯ 3

КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МІСЬКИХ ПРОСТОРІВ У ХХІ СТОЛІТТІ

План лекції:

1. Класифікація міських просторів з урахуванням соціальної принади.
2. Класифікація міських просторів з урахуванням основних функцій міста.
3. Проблеми формування міських просторів у ХХІ ст.

Міські простори досить різноманітні за своїми характеристиками і критеріями диференціації. Усі вони мають певні структуроформуючі елементи, специфічні прийоми архітектурно-просторової організації і відповідну соціальну приналежність.

З урахуванням соціальної приналежності виділяють такі типи міських просторів :

- **приватний** – простір, що знаходиться під повним контролем мешканця, недоступний для фізичного і візуального проникнення сторонніх;
- **напівприватний** – простір, що знаходиться під контролем мешканця, але візуально або фізично доступне для стороннього проникнення.
- **напівгромадське** – простори, контрольовані різними групами мешканців, доступ до яких відкритий. Це можуть бути університетські сквери, малі сади біля громадських будівель та ін.
- **громадські** – простори, доступ до яких мають усі, звичайно це просторі площі, що служать для загальних форумів і зборів.

Усі ці типи просторів займають певну площу від (0,5 до 15 га) і розподіляються на великі, середні й малі. За особливостями візуального зв'язку із середовищем вони можуть бути замкненими, напівзамкненими й відкритими.

За функціональним призначенням вони бувають багатофункціональні і поліфункціональні.

За стилем архітектурно-ландшафтної організації вони можуть бути регулярні, ландшафтні та змішані.

За характером рельєфу – площинні, з незначним перепадом рельєфу і з високим перепадом рельєфу.

За характером психофізіологічної дії на людину – урочисті (парадні), інтимні (затишні), ділові (робітничі) простори.

Урочисті, парадні простори, розраховані на враження величі, гордості, потужності, на колективні масові громадські дії.

Інтимні, затишні простори, символізуючі захищеність, індивідуальність інтересів, зручності, спокійне і доброзичливе спілкування або особисту самоту.

Ділові простори, що забезпечують максимальну швидкість, ефективність, чіткість процесів, що протікають тут.

Прикладами просторів першого типу можуть бути головні площі міського центру, меморіальні комплекси; об'єкти другого типу асоціюються з житловими дворами, пішохідними вулицями; третій тип представлений адміністративною площею, діловими і торговими вулицями, вокзальними, транспортними, торговими площами. Ці категорії рідко з'являються перед глядачем в чистому вигляді – риси різних типів з'єднуються в одному просторі, даючи незліченні комбінації і варіанти емоційно-образного змісту.

Міська площа із сквером може мати риси парадності, суворості або, навпаки, примхливості вражень, що змінюються. Але над цими варіаціями образу завжди панує загальне враження наближення до природи, відходу від щоденних турбот, звичних форм побуту.

Міські простори призначені для здійснення основних процесів життєдіяльності людини в міському середовищі.

З урахуванням цих вимог в міському середовищі формується система міських просторів. Тому їх класифікація і основна типологічна характеристика обумовлена функціональними процесами, що відбуваються в його архітектурному середовищі. Об'єкти міського середовища виконують різноманітні функції, які за своїм значенням є ведучими, супутніми і самостійними. Ці функції визначають типологічну характеристику і особливості формування планувальної структури міських просторів.

З урахуванням виявлених функцій міські простори в основному слід класифікувати на 5 типів: тип 1 – **Громадські простори**; тип 2 – **Комунікаційні простори**; тип 3 – **Комунікаційно-локальні простори**; тип 4 – **Малі рекреаційні території**; тип 5 – **Дворові, міждворові простори з житловою функцією**.

Проблеми формування п'яти типів відкритих архітектурних просторів, обумовлені функціональними процесами, які вони виконують і характером розміщення в планувальній структурі центру міста.

Слід виділити три основні категорії проблем. Це містобудівні, екологічні і архітектурно-художні. Ці проблеми необхідно вирішувати в процесі вдосконалення формування їх архітектурно-ландшафтного середовища.

Рекомендована література:

1. Вотінов М. А. Реновация и гуманизация общественных пространств в городской среде : монография / М. А. Вотинков ; Харьков нац. ун-т гор. хоз-ва им. А. Н. Бекетова. – Харьков : ХНУГХ, 2015. – 153 с.
2. Крижановська Н. Я. Формирование открытых архитектурных пространств в городской среде : монография / Н. Я. Крижановская, М. А. Вотинков. – Белгород : БГТУ, 2012. – 158 с.
3. Крижановська Н. Я. Открытые архитектурные пространства центра Харькова: монография / Н. Я. Крижановская, М. А. Вотинков. – Харьков : ХНАМГ, 2010. – 219 с.
4. Грашин А. А. Методология дизайн-проектирования элементов предметной среды / А. А. Грашин. – М. : Архитектура-С, 2004. – 232 с., : ил.

Питання для самоперевірки:

1. Назвіть основні типи міських просторів з урахуванням соціальної принади.
2. Чим відрізняються «приватний» та «полуприватний» простір.
3. Дайте визначення поняттю «ділові» міські простори.
4. Назвіть основні типи міських просторів з урахуванням виявлених функцій.
5. Назвіть три основні категорії проблем формування міських просторів.

ЛЕКЦІЯ 4

ПРИНЦИПИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ МІСЬКИХ ПРОСТОРІВ

План лекції:

1. Принципи вдосконалення формування міських просторів.
2. Вдосконалення формування міських просторів з урахуванням принципу історичної приємності.
3. Вдосконалення формування міських просторів з урахуванням формування принципу екологічної комфортності.

Міське середовище сучасного міста відображає усю різноманітність процесів, що відбуваються в ньому, які ілюструють його міські простори. Вони являють собою складну систему взаємозв'язків історичної і нової забудови, транспортного і пішохідного руху, комфортного і дискомфортного архітектурного середовища для життєдіяльності людини.

Усі типи міських просторів постійно потребують вдосконалення їх формування з урахуванням наступних принципів: ***історичній спадкоємності; екологічної комфортності; функціональної структуризації; пріоритетності природних компонентів середовища; естетичної привабливості і індивідуальності; світлокольорового посилення виразності простору.***

Принцип історичної спадкоємності полягає у збереженні і виявленні середовища, що історично склалося, з унікальними будівлями і ландшафтами за рахунок певних прийомів формування з урахуванням взаємодії з природною складовою. Природні і антропогенні домінанти минулих років мають бути компонентами, обов'язковими для збереження.

Сприйняття архітектурного вигляду найбільшого історичного міста, що змінюється, не припускає переважаючої зануреності в минуле, це – взаємозв'язок між сьогоденням, минулим і майбутнім. Отже, виразність історичного простору може досягатися шляхом пошуку гармонійного поєднання історичних об'єктів, що створюють середовище і нових компонентів середовища, що відображають сучасні потреби і представлення людини між «старим» і «новим». Необхідно зберігати важливі прикмети часу, створювати в центрі міста асоціативні ланцюжки, посилювати або виявляти живі прикмети часу з урахуванням сучасної діяльності людини.

Перетворення природного оточення навколо історичних пам'ятників архітектури повинне складати логічне продовження його відкритого простору, а вибір природних матеріалів оформлення повинен відповідати функції кожного фрагмента ділянки і забезпечувати його комфортність. Дотримання принципу історичної спадкоємності особливо необхідно враховувати при вдосконаленні формування громадських і комунікаційних просторів з високим потенціалом історичної спадщини.

Найбільш яскраве явище історичної архітектурної спадщини в сучасному житті міста, його соціальна активізація – сприяють як рішенню збільшених потреб жителів, так і зростанню громадської значущості історичних об'єктів окремих ансамблів і пам'ятників. Виключення того або іншого об'єкту з сучасної життєдіяльності міста тягне до його моральної і фізичної загибелі. При цьому поняття соціальна активізація має дуже широке значення від об'єкту показу до функціонального наповнення композиційного ядра багатофункціонального відкритого простору. Соціальна активізація історико-архітектурної спадщини – органічний шлях постійного оновлення міських просторів центру міста і розвитку особливостей їх сприйняття.

Тому необхідно передбачити забезпечення оптимального сприйняття пам'ятників архітектури в структурі містобудівного оточення, збереження цінних панорам і видів архітектурного середовища історичного ядра центру шляхом регулювання висотних параметрів проєктованих будівель і закріпленням у відповідних нормативних документах певних понять і вимог.

Доцільно включити поняття «Кадастрова панорама» і «кадастровий силует», які повинні характеризувати розташування основних видових точок в міському середовищі, для їх виявлення потрібне проведення відповідних

досліджень.

Основною метою проведення усього циклу досліджень архітектурно-просторової композиції міста, що історично склалася, є розробка обґрунтованих рекомендацій по органічному поєднанню реконструктивних заходів з історичною структурою міста. Розробці цих рекомендацій передують комплекс передпроектних досліджень (аналітичний розділ програми збереження і оновлення).

Мета передпроектного аналізу (історико-культурного, видового, структурно-функціонального і композиційно-видового аспектів) історичного середовища міста виявлення ряду умов, що обмежують проектний процес, формування проектної концепції. Основними результатами розділів передпроектного циклу є історико-архітектурний опорний план міста (усі об'єктивні основні дані) і проекти зон охорони пам'ятників історії і культури.

Міські простори сучасного міста повинні забезпечити, передусім, комфортне середовище за екологічними показниками. В цих цілях необхідно запобігти застою повітря, забезпечити провітрювання і підтримку чистого повітря.

Необхідно створити нормативний режим температурної вологості і інсоляцію територій, захист від підвищеного рівня шуму та ін., а також підтримку оптимальних мікрокліматичних характеристик відкритих просторів міста.

Дотримання принципу екологічної комфортності вимагає такого взаємозв'язку міських просторів міста, яка могла б забезпечити екологічно якісне середовище.

Рекомендована література:

1. Крижановська Н. Я. Формирование открытых архитектурных пространств в городской среде : монография / Н. Я. Крижановская, М. А. Вотинов. – Белгород :: БГТУ, 2012. – 158 с.
2. Крижановська Н. Я. Принципы гуманизации архитектурно-градостроительной инфраструктуры в крупнейших городах Украины (на примере города Харькова) : монография / Н. Я. Крижановская, М. А. Вотинов. – Харьков. нац. ун-т гор. хоз-ва им. А. Н. Бекетова. – Харьков : ХНУГХ, 2016. – 186 с.

Питання для самоперевірки:

1. Перерахуйте основні принципи вдосконалення формування міських просторів.
2. Розкрийте особливості принципу «історичної спадкоємності».
3. Дайте характеристику принципу «екологічної комфортності».

4. Дайте характеристику принципу «функціональної структуризації».
5. Дайте характеристику принципу «пріоритетності природних компонентів середовища».
6. Дайте характеристику принципу «естетичної привабливості і індивідуальності».
7. Дайте характеристику принципу «світлокольорового посилення виразності простору».

ЛЕКЦІЯ 5

СОЦІАЛЬНО-МІСТОБУДІВНІ ПЕРЕДУМОВИ РЕНОВАЦІЇ ГРОМАДСЬКИХ ПРОСТОРІВ У МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

План лекції:

1. Передумови реновації громадських просторів у ХХІ ст.
2. Критерій «неперервності реновації» простору.
3. Критерій «осучаснення» простору.

Місто як динамічна система знаходиться в постійному розвитку, який припускає як освоєння нових територій, так і періодичну реконструкцію вже функціонуючих міських просторів, у тому числі громадських просторів.

Нині громадські простори розглядаються як комплексний, багатофункціональний об'єкт, компоненти якого (транспорт, пішоходи, громадські будівлі, ландшафт) утворюють єдине ціле.

Громадський простір передусім асоціюється з присутністю великої кількості людей. Вони є вузлами найбільшої соціальної та комунікаційної активності населення. До таких просторів відносяться передусім міські площі, які досить різноманітні по своєму функціональному призначенню. У міру розвитку міста їх об'ємно-просторова структура, що склалася, стає все менш ефективною з точки зору забезпечення комфортного екологічного середовища з її позитивними естетичними характеристиками.

Ревіталізація міських відкритих просторів у кінці ХV ст. породила безліч громадських просторів за функціональним призначенням і за прийомами формування художнього образу архітектурного середовища. Але потреба в реновації громадських міських просторів з'явилася в ХХІ столітті. Це передусім обумовлено погіршенням екологічних характеристик міського середовища. Навантаження на багато громадських просторів наближаються до максимальних. Зменшення просторових ресурсів, переущільнення, надмірна інтенсифікація, забруднення, наявність деградуючих, екстремальних, патогенних, небезпечних для здоров'я людини просторів, їх різка диференціація, пов'язана з соціальними процесами, роблять актуальною проблему підвищення

просторово-екологічних якостей архітектурного середовища громадських просторів. Природа і навіть сама людина починають витіснятися з міста технікою, комунікаціями, устаткуванням, будівлями. Зменшується доля екологічно чистих просторів в міському середовищі, що позначається на здоров'ї населення.

Проблема впливу урбанізації на довкілля, будучи глобальною і багатоплановою, також вчинила психологічну дію на людину. Великий потік інформації, всюдисуща мелькаюча реклама, а також прискорений ритм життя, подовжений робочий день – усі ці, перелічені вище чинники створюють дискомфортні умови життєдіяльності людини в міському середовищі.

У наш час недостатньо уваги приділяється громадським просторам активного використання, такі, як: вокзали, аеропорти, торгові центри, стадіони, виставки і т. д. Виникає питання: як організувати час, який людина витрачає на очікування свого потягу або літака. У людини з'являється резерв часу, який він може витратити на відпочинок. По суті виникає потреба в короточасному відпочинку. Звідси витікає, що необхідно використати прилеглі території і дах будівлі для організації відпочинку, тобто для організації громадського простору з рекреаційною функцією.

Критерій «безперервності реновації» означає, що будь-який громадський простір: площа, сквер, вулиця, будь-який елемент міського середовища – не може бути одного разу остаточно вирішеним, а служить лише чинником для створення відповідного образу.

Критерій «осучаснення» простору – це збагачення його елементами нового часу. Саморозвиток міста – процес стадійний. Його зростання, ускладнення, перебудова структури проходять від стадії до стадії зі зміною господарського, соціального, політичного статусу міста. І усе це не може відбуватися поза часом. Війни, нескінченні руйнування відносять в небуття шедеври архітектури. Втрати пам'ятників культури невідновні, бо вони завжди індивідуальні, завжди пов'язані з певною епохою і з певними майстрами.

Сучасні технології, завдяки своїй соціальній функції активно міняють структуру суспільства і впливають на його духовно-культурний розвиток. З одного боку, технології – цей напрям складних інтелектуальних процесів, з іншого, – особливий вид місця існування людини. Феномен технології диктує нам свої ритми (виробничі, транспортні, архітектурні), народжує нові потреби, а також міняє саму структуру місця існування і у тому числі середовище громадських просторів. Створення нових і регенерація історичних громадських просторів із застосуванням нових технологій стали поширеною практикою для багатьох європейських міст. Ця тенденція пов'язана з прагненням не лише здійснити еколого-естетичне перетворення міського середовища, але і створити

в ньому комфортні умови для жителів і туристів, умови життєдіяльності з використанням нових технологій.

Нові технології дозволяють створити унікальні громадські простори із зонуванням по вертикалі. Все більше поширення отримує багаторівневе використання підземного простору для різноманітних функцій. Тут створюють громадські, торгові, видовищні об'єкти, розміщуються паркінги і навіть створюються рекреаційні об'єкти з оригінальним ландшафтним дизайном.

Нові технології дозволяють створити громадські простори навіть на дахах висотних будівель з унікальними видовими точками на місто і вертолітними майданчиками. Слід зазначити, що в третьому тисячолітті потрібна реновація і гуманізація громадських просторів як об'єктів соціальної і комунікаційної активності населення з використанням нових технологій в архітектурі, ландшафтному і світлокольоровому дизайні, для створення архітектурного середовища, комфортного за екологічними, функціональними і естетичними характеристиками.

Реновація характеризує економічний процес оновлення предметно-просторового середовища громадських просторів з урахуванням нових соціально-містобудівних вимог формування міського середовища. Основними критеріями реновації є «безперервність формування» і «осучаснення» громадських просторів. Як правило, реновація громадських просторів розрахована на 10-15 років, а потім новий виток історичного розвитку вимагає повторення цього процесу з метою її досконалішої гуманізації (створення комфортного архітектурного середовища з урахуванням фізичних і духовних потреб людини).

Рекомендована література:

1. Вотінов М. А. Реновация и гуманизация общественных пространств в городской среде : монография / М. А. Вотинов; Харьков. нац. ун-т гор. хоз-ва им. А. Н. Бекетова. – Харьков: ХНУГХ, 2015. – 153 с.
2. Габрель М. М. Просторова організація містобудівних систем / М. М. Габрель. – Київ : Видавничий дім АС.С., 2004. – 400 с.

Питання для самоперевірки:

1. Назвіть основні компоненти формування громадських міських просторів.
2. Які передумови спонукають до реновації формування міських громадських просторів у ХХІ ст.
3. Дайте характеристику критерію «безперервності реновації».
4. Дайте характеристику критерію «осучаснення» простору.

ЛЕКЦІЯ 6

ОСОБЛИВОСТІ РЕНОВАЦІЇ ТА ГУМАНІЗАЦІЇ ГРОМАДСЬКИХ ПРОСТОРІВ В МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

План лекції:

1. Аспекти гуманізації громадських просторів в міському середовищі.
2. Диференціація громадських просторів в міському середовищі.
3. Підсистеми композиційної організації міських площ.

Громадські простори є вузлами найбільшої активності населення міста. В основному ці простори втілюють міські площі.

В результаті урбанізації і територіального розвитку міського середовища і центру міста з'явилися досить різноманітні громадські простори міських площ. Їх в основному нині підрозділяють на транспортні і пішохідні.

У ХХІ столітті пішохідні площі, по суті, стали громадськими просторами. Вони мають на увазі взаємодію людей в самих різних проявах.

Прийоми їх реновації можуть здійснюватися тільки з використанням засобів ландшафтного і світлокольорового дизайну.

Сучасні площі, як громадські простори, мають досить різноманітне планування і архітектурно-художнє рішення, але з урахуванням вимог гуманізації вони повинні відповідати передусім усьому комплексу фізичних, психологічних, духовно-естетичних потреб людини.

Необхідно вирішувати два аспекти гуманізації цих просторів – функціональний і естетичний.

Функціональний аспект характеризує фізичні і утилітарні потреби людини.

У громадських просторах людина передусім знаходиться як функціонуючий об'єкт, тому усі типи просторів повинні мати комфортні функціональні характеристики: наявність необхідних функціональних зон з певним предметно-просторовим наповненням і комфортними (нормативними) санітарно-гігієнічними показниками середовища (шум, інсоляція, аерація, чистота повітряного простору та ін.).

Естетичний аспект гуманізації обумовлений психологічними і духовно-естетичними потребами людини.

У громадських просторах людина знаходиться як сприймаючий суб'єкт.

Емоційно-естетична реакція людей в конкретному громадському просторі відображає, в першу чергу, відповідність або невідповідність сприймаємого об'єкту їх актуальним духовним потребам.

Основним критерієм диференціації громадських просторів є їх функціональне призначення, особливості предметно-просторового наповнення і планувальної організації. З урахуванням цих критеріїв необхідно виділити нижченаведені громадські простори:

Площі для демонстрації і парадів розміщуються в центрі міста з будівлями державного і громадського значення. Вони мають зручний зв'язок з головними вулицями. Такі площі іноді вирішені у вигляді системи взаємозв'язаних просторів. Середину таких площ залишають вільною, а монументи розміщують у її країв або входів. Покриття просторів, як правило, оформлене кольоровими плитками, укладеними по тому або іншому малюнку як з метою прикраси площі, так і з метою регулювання руху мас, що проходять. Основні риси архітектурного образу площі для демонстрацій і парадів (головній площі міста) – монументальність, урочистість і суворість.

Площі народних зібрань і мітингів виграють при замкнутій формі і допускають ізоляцію їх від великих магістралей. Подібні площі розміщуються перед громадськими будівлями, на території великих заводів або парків. Початкові образи таких площ дають античні форуми і громадські площі епохи Ренесансу, тобто ті архітектурні композиції, в яких урочистість будівель не пригнічує людину, а простір площі має інтер'єрний характер.

Площі-сквери можуть мати найрізноманітніші планувальні рішення. Велику роль в їх композиції завжди грають партерні насадження і зелень дерев. Трактівана в пейзажному плані зелень надає таким площам м'якість і комфорт, тобто риси, властиві природному середовищу.

Площі перед громадськими будівлями і спорудженнями унікального характеру (театри, музеї, виставкові павільйони, стадіони та ін.). Як правило, тут зосереджується велика кількість людей. Відкритий простір забезпечує можливість вільного пересування пішоходів, виділення місць для стоянки автомобілів, під'їздів до будівель або споруд з магістральної вулиці. На таких площах можливі різні прийоми розміщення будівель, але ці громадські простори повинні обов'язково включати рекреаційну зону для короткочасного відпочинку і очікування, а також для проведення дозвілля.

Торгові площі розміщуються біля універмагів і ринків. На цих площах має бути забезпечене зручне пересування великих мас пішоходів і передбачені місця для стоянок легкових і вантажних автомобілів. Рух транзитного транспорту, хоча і передбачається в обхід площі, проте зупинки його мають бути максимально до неї наближені, а також забезпечений безперешкодний під'їзд вантажного транспорту до господарської частини торгової будівлі. На площі виділяється ізольована ділянка для завантаження магазину товарами і тимчасового складування тари.

Рекреаційна зона на таких площах повинна включати місця для відпочинку. Тут можуть розміщуватися водні пристрої для створення індивідуального художнього образу і комфортного мікроклімату.

Вокзальні площі організовуються при залізничних, морських, річкових і автомобільних вокзалах, а також у аеропортів. Вокзальні площі служать як би своєрідними «воротами» для в'їзду до міста. Вони вимагають складних розв'язок руху транспорту і пішоходів без їх перетину, а також розмежування стоянок легкових автомобілів, тролейбусів, трамваїв і автобусів, тут також повинна створюватися рекреаційна зона для короткочасного відпочинку, очікування і спілкування.

Аналізуючи композиційну організацію громадського простору міських площ необхідно виділити три підсистеми.

Головна підсистема – «простір», який характеризується наступними параметрами :

- габаритами, від яких залежить розмір простору, що доводиться на кожну людину, і його загальні пропорції, що визначають відчуття простору або камерності цієї площі;

- конфігурацією в плані, яка впливає на відчуття цілісності або розчленованої і направляє увагу при сприйнятті;

- співвідношенням висоти забудови до довжини площі, що визначають рівень зв'язку цього простору з містом, його прилеглими територіями.

Конфігурація планів громадських просторів площ різноманітна: квадратна, прямокутна, трапецієвидна, кругла, овальна.

Площі квадратної форми в силу рівності сторін не дають безпосереднього приводу для виділення головного фасаду. Площі, що мають форму дещо подовженого прямокутника, представляють певну орієнтацію і передумови до більшої різноманітності їх архітектурного змісту. Більшість найбільш красивих прямокутних площ побудована на співвідношеннях 6:7, 4:5, 3:4, 5:8, 2:3, 1:2. В інтересах посилення контрастності в деяких випадках можливі протяжні площі, проте, із співвідношенням довжини і ширини не більше 1:4. Головна вісь таких площ має бути закріплена планувальною композицією міста або ландшафтом.

Трапецієвидні площі бувають у вигляді рівнобедреної трапеції або прямокутної трапеції. Такі площі в силу розбіжності сторін отримують ясно виражену спрямованість, причому прямокутна трапеція підказує несиметричну забудову, а рівнобедрена – симетричну.

Круглі й овальні площі бажані при невеликих радіусах в 40–50–60 м, коли світло і тіні добре моделюють їх форму. При великих радіусах в силу нюансних переходів від тіней до світла площі втрачають форму. У таких

випадках доцільно відмічати середину площі монументом.

Многокутні площі підпорядковуються тим самим законам, що й круглі. Забудова площі може мати спокійний і активно виражений силует. Площі, облаштовані будівлями рівної висоти, широко застосовувалися в Древній Греції, в епоху відродження і в XVIII–XIX ст. Площі з активно вираженим силуетом уперше з'явилися у древніх римлян, але отримали розвиток головним чином в середньовічних містах.

Архітектурна виразність площі значною мірою залежить від співвідношень висоти забудови до довжини (чи ширини) площі. На прямокутних і трапецієвидних площах з вільною серединою і периметральною забудовою, витриманої в спокійному силуеті, висота забудови рекомендується від 1/3 до 1/6 довжини або ширини площі.

Співвідношення висоти забудови до діаметру круглих і напівкруглих площ рекомендується – 1:4. Таке співвідношення мають площа Перемоги в Парижі, площа перед Казанським собором в Санкт-Петербурзі та ін.

Якщо на площі виділяється дуже висока і розвинена по абрису будівля у вигляді вежі, то загальна висота забудови може бути знижена, чим забезпечується відомий простір площі. Як показують історичні приклади, вежі добре координують площу при співвідношеннях 1:1, 2:3, 5:8 і до відношення 1:2.

Таким чином, необхідно відзначити, що громадський простір розглядався як системний об'єкт, що складається з 3-х підсистем:

- Перша підсистема «Простір» з його фізичними характеристиками (габарити, форма плану, масштаб).

- Друга підсистема «Співвідношення і розташування архітектурних об'єктів в просторі», що характеризує тип композиції – замкнутий, напівзамкнений, відкритий.

- Третя підсистема «Об'ємно-просторова композиція» громадського простору відповідно до його функціонального призначення, що виявляє його художній образ, що чинить певну емоційну дію на людину.

Гуманізація архітектурного середовища громадських просторів, що включають три підсистеми повинна здійснюватися з урахуванням фізичних, утилітарних і духовно-естетичних, психологічних потреб людини.

Рекомендована література:

1. Вотінов М. А. Реновация и гуманизация общественных пространств в городской среде : монография / М. А. Вотинков ; Харьков нац. ун-т гор. хоз-ва им. А. Н. Бекетова. – Харьков : ХНУГХ, 2015. – 153 с.

Питання для самоперевірки:

1. Назвіть основні аспекти гуманізації громадських просторів в міському середовищі.
2. Перерахуйте основні типи громадських просторів в міському середовищі.
3. Охарактеризуйте «площу народних зборів».
4. Назвіть три підсистеми композиційної організації міських площ. Дайте їм характеристику.

ЛЕКЦІЯ 7

КРИТЕРІЇ ТА ПРИЙОМИ ГУМАНІЗАЦІЇ ГРОМАДСЬКИХ ПРОСТОРІВ В МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

План лекції:

1. Передумови та критерії гуманізації громадських просторів в міському середовищі..
2. Визначення поняття «гуманізація».
3. Прийоми гуманізації архітектурного середовища громадських просторів в міському середовищі.

Сучасний незадовільний екологічний і естетичний стан багатьох об'єктів міського середовища знижують соціальну ефективність просторів міста, що вимагає професійного втручання, особливо, в процес формування предметно-просторового середовища активно експлуатованих громадських просторів. Вони є вузлами найбільшої соціальної і комунікаційної активності населення. До таких просторів відносяться, передусім, міські площі, досить різноманітні по своєму функціональному призначенню. У міру розвитку міста їх об'ємно-просторова структура, що склалася, стає все менш ефективною з точки зору забезпечення комфортного екологічного середовища з її позитивними естетичними характеристиками.

Потрібна розробка концепції вдосконалення формування громадських просторів з урахуванням комплексу впливаючих чинників. У наукових дослідженнях розглядаються лише окремі аспекти цієї проблеми.

Громадські простори є важливими структуроформуючими елементами міського середовища. Вони з'явилися на ранніх етапах розвитку цивілізації як об'єкти зосередження різноманітної діяльності населення. Спочатку вони виконували громадську, релігійну, торгову, видовищну функції. Потім в процесі розвитку цивілізації їх функціональне призначення ставало різноманітнішим.

Висока щільність відвідування громадських просторів визначила їх представницький характер. Вони стали об'єктами, що відображають естетичні ідеали певної епохи і психологічні потреби населення в спілкуванні, розвагах, рекреаційній діяльності та ін. До середини XIX століття їх екологічне середовище було комфортним, але з появою транспортних засобів і промисловості багато громадських просторів втратили свої позитивні як екологічні, так і естетичні характеристики.

Тотальна урбанізація, комп'ютеризація в XXI ст. відірвала людину від природного середовища до якої він був пристосований в течії тисячоліть. Вона загострила проблеми, пов'язані з нормальним психологічним розвитком людини. У найбільших містах у більшості людей погіршується стан здоров'я, обумовлений появою екологічно кризових зон в міському середовищі. Більшості людей доводиться проводити час в обстановці, де доля штучних елементів значно вища за природні. Це саме по собі створює психологічні проблеми і в деякій мірі міняє основи людського життя, виникає потреба в створенні в міському середовищі особливих просторів з комфортними характеристиками середовища. Такими просторами повинні стати громадські і публічні простори.

Нині все більше поширення отримує термін «публічний простір». Разом з різноманітними міськими площами публічні простори включають також малі рекреаційні території: сквери, бульвари, набережні, пішохідні вулиці, тобто простори з інтенсивним відвідуванням і різноманітною рекреаційною діяльністю. Основне призначення таких реабілітаційних просторів, а також необхідність розвитку і підтримки їх комфортності, привабливості у багатьох країнах, привела до того, що їх планування виділилося в окремий напрям досліджень і практичної роботи. У деяких містах Європи і Північної Америки існують спеціальні комітети з розвитку публічних просторів. Наприклад, в Лондоні у рамках урядового проекту «Дизайн для Лондона» працює програма «100 публічних просторів». Причому ця робота ведеться з прагматичних міркувань, не «для піару» і не для краси, а для зниження ризиків і депресивних ефектів міського середовища.

Багато громадських просторів відрізняються перенасиченістю і не структурованістю інформаційно-реklamних елементів, недоліком інформаційно-орієнтуючих засобів, непродуманістю рішень устаткування і експлуатації в різну пору року і доби. Майже усі громадські простори відрізняються поганою організацією середовища для різних вікових і соціальних груп людей; відсутністю елементарних зручностей для літніх і інвалідів.

Естетичний комфорт багатьох громадських просторів знижує хаотична забудова історичних центрів новими будівлями без уваги до містобудівного контексту, значно погіршує сприйняття середовища: з одного боку, руйнується атмосфера історичного простору, з іншої – не можуть адекватно сприйматися нові будівлі, з точки зору містобудування не пов'язані між собою і такі, що змагаються один з одним. Саме створення цілісного вигляду центру міста, навіть багатостильового і різноманітного, – важливо для виникнення певного почуття гармонії і затишку в людській душі, особливо в системі громадських просторів, розташованих в його архітектурному середовищі.

Нині агресивна техногенна дія міського середовища вимагає пошуків її гуманізації, особливо з використанням громадських або публічних просторів.

Гуманізація – реалізація принципу світогляду, в основі якого лежить повага до людей, турбота про них, переконання в їх великих можливостях до самоудосконалення.

У загальному сенсі про гуманізацію говориться тоді, коли основна увага в якій-небудь діяльності приділяється людині і її потребам. Під процесом гуманізації архітектурного середовища, таким чином, розуміється його вдосконалення в цілях досягнення фізичного, психологічного і духовного комфорту для людини в штучному оточенні. З точки зору філософії, гуманізацію середовища можна розглядати як один з етапів відновлення гармонії між окремою людиною, цивілізацією і природою. Виходячи з перерахованих проблем, можна визначити основні критерії і прийоми гуманізації середовища громадських просторів. Вони залежать від характеру розміщення громадських просторів в міському середовищі і виконуваних функцій. У структурі міста громадські простори мають бути системою просторів багатофункціонального призначення, яка повинна служити для підвищення комфортності життєвого середовища міста і збагачення його зовнішнього вигляду. Система просторів організовується залежно від комплексу містобудівних і природних умов, що склалися. На принципи формування системи опосередковано впливають форма міської структури (лінійна, компактна, радіальна, центрично-кільцева, мережева, та ін.) і усі її елементи: архітектурно-планувальна структура міста, система громадських центрів міста, транспортна система, система обслуговування. Система громадських просторів диктує відносно рівномірне розміщення їх в міському середовищі, особливо в центрі міста. У великих і найбільших містах України такі простори розміщуються недостатньо рівномірно, а існуючі простори в належній мірі не відповідають вимогам гуманізації їх архітектурного середовища.

Прийоми гуманізації архітектурного середовища громадських просторів повинні здійснюватися в процесі їх реновації або модернізації. Слід враховувати нижченаведені прийоми їх вдосконалення формування.

Громадські простори як зони екологічної адаптації мають бути територіями, від яких не виходить ніякої негативної дії на місто. Їх зелені насадження повинні фільтрувати шкідливі речовини, що містяться в повітрі і сприяти охолодженню перегрітого міського повітря. Ландшафтні композиції повинні створювати кліматичні островці і кліматичні коридори. Вони сприятимуть провітрюванню забрудненого міського центру і фільтрації ґрунтових вод через спеціальні покриття територій.

Громадські простори як зони підземної інтеграції. Використання прийому підземної інтеграції полягає в максимально можливому, залежно від функціональних і типологічних вимог, використанні підземного простору. Застосування цього прийому дозволяє максимально ефективно використати території громадських просторів. Вони можуть розміщуватися на дахах паркінгів і інших міських об'єктів. Нові технології дозволяють створити досить комфортне середовище на рівні землі з використанням усіх засобів ландшафтного дизайну, а найголовніше під землею може здійснюватися рух транспорту, при цьому рівень землі на штучних підставах використовується тільки пішоходами.

Громадські простори як зони соціально-естетичної інформативності середовища. Соціально-естетична комфортність середовища створюється, в основному, архітектурними прийомами гуманізації. До них слід віднести масштабність, пластику, силует, колорит і фактуру. Для зменшення пригнічуючого ефекту великих будівель слід збільшувати долю елементів, за розміром близьких людині. Особливо це стосується перших поверхів і інших місць, з якими людина близько взаємодіє. На такий відстані роль грає вже фактура матеріалу. Важливою є різноманітність візуальних полів.

Громадські простори як зони психологічної реабілітації. Цей прийом створюється з використанням елементів ландшафтного дизайну: змінений мікрорельєф, водні пристрої, рослинні угруповання, багаторівневі квітники, декоративні, дизайнерські і архітектурні форми – все, що є активними засобами підвищення естетичної виразності громадських і публічних просторів і їх позитивної психологічної дії.

Ключові характеристики публічного місця, здатного виконувати позначені вище функції, – це безпека, різноманітність і можливість для діяльності. Безпека при цьому забезпечується самими людьми (не маються на увазі поліція і т. п.). Люди наглядають один за одним, за дітьми, таким чином, починає працювати соціальний контроль публічного простору, відсутність

якого часто і підвищує ризики міського життя. У таких умовах знижуються деякі негативні ефекти міського життя.

Таким чином, основними критеріями гуманізації громадських просторів, що забезпечують ефективність їх функціонування являються наступні:

- Архітектурно-містобудівні (що характеризують їх розміщення і особливості функціонального призначення в міському середовищі).

- Ергодизайнерські (що дозволяють створити комфортне середовище з урахуванням еколого-естетических вимог).

Для вдосконалення формування громадських просторів як зон гуманізації міського середовища доцільне застосування наступних прийомів їх гуманізації:

- екологічної адаптації;
- підземної інтеграції;
- соціально-естетичної інформативності;
- психологічної реабілітації та ін.

Рекомендована література:

1. Вотінов М. А. Реновация и гуманизация общественных пространств в городской среде : монография / М. А. Вотинов ; Харьков нац. ун-т гор. хоз-ва им. А. Н. Бекетова. – Харьков : ХНУГХ, 2015. – 153 с.

Питання для самоперевірки:

1. Дайте визначення поняттю «гуманізація».
2. Назвіть критерії гуманізації громадських просторів в міському середовищі.
3. Назвіть прийоми гуманізації архітектурного середовища громадських просторів в міському середовищі.
4. Охарактеризуйте прийом гуманізації «соціально-естетичної інформативності».

ЛЕКЦІЯ 8

ЛАНДШАФТНИЙ ТА СВІТЛОКОЛЬОРОВИЙ ДИЗАЙН ЯК ПЕРСПЕКТИВНІ ЗАСОБИ РЕНОВАЦІЇ ТА ГУМАНІЗАЦІЇ ГРОМАДСЬКИХ ПРОСТОРІВ В МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

План лекції:

1. Ландшафтний дизайн у формуванні громадських просторів в міському середовищі.
2. Світлокольоровий дизайн у формуванні громадських просторів в міському середовищі.

Сучасний світ і суспільство дуже змінилися. А ось психологічні вимоги людини майже залишилися такими, як і на початкових етапах розвитку цивілізації.

Тому громадські простори несуть усі ті ж функції рекреації, розваги і торгівлі. Але сучасне розуміння образу громадського простору стало іншим, ніж це було раніше. І зараз формування образу і індивідуальності громадського простору стоїть на першому місці: воно стало не лише громадським проектом, але і комерційним. Люди хочуть провести дозвілля саме в районі цього рекреаційного простору. Воно має бути цікаве, створювати враження затишку, тиші, і там має бути можливість розваги. Тому громадські простори повинні підкуповувати своєю незвичністю: розташуванням, конфігурацією, предметно-просторовим наповненням. Все, що може здійснити враження на людину, береться в розрахунок і використовується. У цих цілях застосовуються засоби ландшафтного і світлокольорового дизайну.

Затребуваність ландшафтного дизайну визначається міркуваннями гуманізації міського середовища, підвищенням рівня вимог до його комфортності, а в кінцевому рахунку безпосередньо пов'язано із скороченням впливу чинників, що негативно впливають на стан здоров'я людини. Для життєдіяльності потрібна не просто збережена природа, а ландшафт, структурно і що естетично відповідає сучасним потребам суспільства. Потрібне створення архітектурно-ландшафтних композицій з метою гуманізації об'єктів міського середовища.

Ландшафтний дизайн безпосередньо пов'язаний з формуванням просторової структури місця, необхідної людині для орієнтації. Створення стійких ознак місця, що виділяються їм з безлічі інших особливостей навколишнього простору, полегшує адаптацію людини в штучному середовищі і стає для нього одним з чинників психологічної комфортності.

Різноманітність і впізнанність відносяться до тих якостей міських просторів, забезпечення яких складає одну з цілей ландшафтного проектування. Специфічність поєднання характерних природних форм може забезпечити індивідуальність кожного фрагмента міського середовища, виступаючи засобом подолання непривабливості багатьох міських просторів, в яких матеріал живої природи є присутнім, але не призводить до їх впізнанності.

Формування громадських просторів з використанням засобів ландшафтного дизайну – це комплекс містобудівних, ландшафтно-планувальних, інженерних, естетичних і агротехнічних заходів по розробці і створенню ефективного міського середовища, сприяючого

оптимізації санітарно-гігієнічних умов для проживання населення, оздоровленню довкілля, найкращої організації відпочинку населення, збагаченню зовнішнього вигляду архітектурного простору.

Створення сприятливих умов для життя і відпочинку людини неможливе без комплексної організації системи зелених насаджень, водних пристроїв, елементів геопластики та ін.

Зелені насадження очищають повітря і виконують роль акустичної перешкоди, що оберігає здоров'я людини і його спокій, знижують температуру повітря, збільшують вологість.

Гармонійний громадський простір з елементами озеленення і водними пристроями чинить позитивну дію на естетичне виховання людини і його психофізіологічний стан.

При створенні громадських просторів з використанням засобів ландшафтного дизайну вирішуються наступні завдання:

- містобудівні, пов'язані з розчленовуванням окремих зон і структур міського середовища, об'єднанням частин в одно ціле, підвищенням виразності архітектурних ансамблів;
- екологічні, пов'язані з оптимізацією мікроклімату, підвищенням сануючого і екологічного ефекту в архітектурному середовищі громадських просторів;
- рекреаційні, що вирішують проблеми відпочинку міського населення;
- архітектурно-художні, пов'язані з естетичним збагаченням міського середовища, підвищенням художньої виразності архітектурних ансамблів міста.

Основною характерною особливістю ландшафтного дизайну і архітектури в цілому є «живі будівельні матеріали»: вода, рослинність, камені, ґрунт, особливості природного рельєфу і навіть тваринного світу.

Нині в ландшафтному дизайні набувають все більшого поширення мобільні системи озеленення.

Мобільні системи озеленення – це архітектурно-ландшафтні композиції, що реалізуються за рахунок конструктивних елементів, які можуть впроваджуватися, переміщатися в просторі на певний період часу з метою моделювання різноманітних емоційно-естетичних характеристик конкретного громадського простору і поліпшення його екологічного функціонального і естетичного комфорту.

Різноманітності систем архітектурно-ландшафтного формування просторів досягається за рахунок:

- мобільності, тобто можливості переміщення. Це свого роду еко-ячейки,

здатні впровадитися у будь-яке урбанізоване середовище, бути самодостатнім елементом будь-якого простору і відповідати усім потребам людини у контакті з елементами природного середовища, виконуючи рекреаційні і санітарно-захисні функції;

– модульності елементів швидкозведеності (змінюваності). Конструктивна простота, модульність елементів, легкість монтажу і демонтажу мобільних систем озеленення дозволяють в короткі терміни створити екологічно комфортне середовище.

Так, для створення і розміщення подібних систем потрібно мінімум тимчасових витрат і інших ресурсів.

Впровадження в структуру громадських просторів мобільних систем озеленення має бути планувальним обґрунтованим і складається на основі композиційної побудови його загальної структури з урахуванням необхідних просторових зв'язків. Композиція озеленення будь-якого простору за допомогою подібних систем може включати декілька складових:

- дерева і кущі в контейнерах;
- багаторівневі квіткові композиції;
- різноманітні водні пристрої з використанням модульних елементів;
- малі архітектурні форми та ін.

Застосовується підсвічування усіх цих елементів вечірньої пори з використанням засобів світлокольорового дизайну.

Світлокольоровий дизайн допомагає досягти виразності громадських просторів вечірньої пори доби. Світлокольоровий дизайн задає певну атмосферу міста і допомагає орієнтуватися жителям в ньому. Грамотно організоване підсвічування додає виразність архітектурним ансамблям і громадським просторам в цілому.

За допомогою сценарних світлокольорових ефектів створюють емоційний фон, чинячи сильну психологічну дію на людину (що збуджує або заспокоює).

Освітлення об'єктів ландшафтного дизайну в нічний час збільшує тривалість їх експонування, дозволяючи навіть в умовах обмеженої видимості, сприймати основні структуроформуючі елементи світлопросторів. Таким чином, штучне світло активно формує нове естетично значиме світлокольорове середовище в ландшафтних об'єктах, по суті формує новий вигляд кожного громадського простору.

Для громадських просторів може створюватися світлокольоровий сценарій освітлення усіх структурних елементів з виявленням різноманітних характеристик їх програмування.

Можуть програмуватися і такі характеристики світлокольорового середовища, як:

- художньо-композиційні (розкритість – замкнутість, моно- і поліхромія, со- і гіпермасштабність, цілісність – роздробленість, статичність – динамізм);
- емоційно-асоціативні (урочистість – камерність, «сонячність» – «похмурість», «мажорність» – «мінорність», святковість – буденність);
- соціально-функціональні (унікальність – типовість, традиційність – авангардність, моно- і поліфункціональність, історичність – сучасність і т. д.).

За допомогою цих прийомів програмування світлокольорового середовища створюється індивідуальність, неповторний образ кожного простору, з виявленням найбільш значимих природних елементів середовища.

Проведений аналіз формування громадських просторів з використанням засобів ландшафтного і світлокольорового дизайну дозволяє виявити кращі прийоми організації міського середовища з використанням їх засобів. Таким міським середовищем є місто Париж.

У вирішенні багатьох питань ландшафтної організації міських відкритих територій французькі фахівці вважають за краще використати різноманітні технологічні рішення.

На приклад, в найпізніший осінній період, коли розвиток квіткових культур в ґрунті стає усе більш складним, зовнішній вигляд вулиці або площі може оновитися буквально за лічені години шляхом застосування мобільного озеленення. Через декілька днів цю ж композицію можуть представляти інші рослини в абсолютно іншій колірній гаммі у поєднанні з формованими кущами. Подібний «мобільний» ландшафтний дизайн дозволяє постійно оновлювати і підтримувати естетику міського середовища без особливих витрат на обслуговування цих об'єктів.

Рекомендована література:

1. Вотінов М. А. Реновация и гуманизация общественных пространств в городской среде : монография / М. А. Вотинев; Харьков нац. ун-т гор. хоз-ва им. А. Н. Бекетова. – Харьков : ХНУГХ, 2015. – 153 с.
2. Крижановська Н. Я. Формирование открытых архитектурных пространств в городской среде : монография / Н. Я. Крижановская, М. А. Вотинев. – Белгород :: БГТУ, 2012. – 158 с.
3. Крижановська Н. Я. Открытые архитектурные пространства центра Харькова : монография / Н. Я. Крижановская, М. А. Вотинев. – Харьков : ХНАМГ, 2010. – 219 с.
4. Русанова І. В. Інженерний благоустрій території : навч. посібник / І. В. Русанова, Г. М. Шульга. – Львів : Растр-7, 2009. – 218 с.

Питання для самоперевірки:

1. Роль ландшафтного дизайну у формуванні громадських просторів в міському середовищі.
2. Роль світлокольорового дизайну у формуванні громадських просторів в міському середовищі.
3. Які задачі вирішує ландшафтний дизайн при створенні громадських просторів з його використанням.
4. Дайте визначення поняттю «мобільні системи озеленення».
5. Перерахуйте прийоми програмування світлокольорового середовища.

ЛЕКЦІЯ 9

ПРИЙОМИ РЕНОВАЦІЇ ТА ГУМАНІЗАЦІЇ ГРОМАДСЬКИХ ПРОСТОРІВ В ІНФРАСТРУКТУРІ МІСТА

План лекції:

1. Архітектурно-містобудівний підхід до вдосконалення формування громадських просторів в міському середовищі.
2. Ергодизайнерський підхід до вдосконалення формування громадських просторів в міському середовищі.

Громадські простори з певним предметно-просторовим наповненням і різноманітними прийомами архітектурно-планувальної організації визначають багато в чому умови комфортності міського середовища, його образно-художні якості, роблять істотний, іноді, вирішальний вплив на формування естетичних характеристик міського середовища і особливостей його гуманізації.

Усе це характеризує необхідність синтезу архітектурно-містобудівного і ергодизайнерського підходів до вдосконалення формування громадських просторів.

Необхідно здійснювати інтегроване формування архітектурного середовища з урахуванням людського чинника.

Архітектурно-містобудівний підхід передбачає органічне включення громадського простору в міське середовище, формування функціональної структури простору з використанням архітектурних об'єктів, включення при необхідності додаткових об'єктів, що відбивають їх історичні особливості розвитку і «дух місця». Можливе доповнення і зміна функціонального змісту території, а також комплексне рішення завдань транспортного обслуговування і чіткіша організація пішохідного руху. Розглядається можливість використання підземного простору з урахуванням специфіки громадського простору.

Ергодизайнерський підхід має бути спрямований на формування образно-видової структури простору, виявлення засобами дизайну світлокольорового колориту простору, досягнення естетичної виразності за допомогою структуроформуючих елементів. Ергодизайн повинен орієнтуватися на те, щоб психологічний вплив на глядача здійснити не лише шляхом зорового сприйняття, але і за допомогою відчуттів – тактильних, дотикових, привабливих та ін. Ергономічність середовища повинна відповідати усім параметрам поняття «комфарту», що спрямований на створення найкращих умов життєдіяльності людини в міському урбанізованому середовищі.

В умовах інформаційного суспільства ергономіка починає розглядати не лише традиційні аспекти, пов'язані з антропометрією та моторикою людини, але і його емоційної складової.

Тому ергономіка простору включає не лише зручність користування предметно-просторовим середовищем, але і його архітектурно-художній вплив. Безперервні зміни технологій, способу життя і форм прояву міської культури, служать соціально-економічними передумовами трансформації громадських просторів і вимагають реалізації нових архітектурно-містобудівних і ергодизайнерських підходів до формування їх архітектурного середовища, особливо в цілях гуманізації цих об'єктів.

Найбільше поширення отримує розміщення громадських просторів в центрі міста. Прийоми їх реновації досить різноманітні і залежать від будівель, біля яких вони розташовані.

Рекомендована література:

1. Вотінов М. А. Реновация и гуманизация общественных пространств в городской среде : монография / М. А. Вотінов ; Харьков нац. ун-т гор. хоз-ва им. А. Н. Бекетова. – Харьков : ХНУГХ, 2015. – 153 с.

Питання для самоперевірки:

1. У чому полягає архітектурно-містобудівний підхід до вдосконалення формування громадських просторів в міському середовищі.

2. У чому полягає ергодизайнерський підхід до вдосконалення формування громадських просторів в міському середовищі.

3. Дайте визначення поняття «Ергодизайн».

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вотінов М. А. Реновация и гуманизация общественных пространств в городской среде : монография / М. А. Вотинов; Харьков нац. ун-т гор. хоз-ва им. А. Н. Бекетова. – Харьков : ХНУГХ, 2015. – 153 с.
2. Габрель М. М. Просторова організація містобудівних систем / М. М. Габрель. – Київ : АСС, 2004. – 400 с.
3. Грашин А. А. Методология дизайн-проектирования элементов предметной среды / А. А. Грашин. – М. : Архитектура-С, 2004. – 232 с., ил.
4. Крижановська Н. Я. Принципы гуманизации архитектурно-градостроительной инфраструктуры в крупнейших городах Украины (на примере города Харькова) : монография / Н. Я. Крижановская, М. А. Вотинов; Харьков нац. ун-т гор. хоз-ва им. А. Н. Бекетова. – Харьков : ХНУГХ, 2016. – 186 с.
5. Крижановська Н. Я. Формирование открытых архитектурных пространств в городской среде : монография / Н. Я. Крижановская, М. А. Вотинов. – Белгород : Изд-во БГТУ, 2012. – 158 с.
6. Крижановська Н. Я. Открытые архитектурные пространства центра Харькова : монография / Н. Я. Крижановская, М. А. Вотинов. – Харьков : ХНАМГ, 2010. – 219 с.
7. Лазарева А. Г. Архитектура, строительство, дизайн : учебник / А. Г. Лазарева. – Ростов н/Д : Феникс, 2006. – 316 с.
8. Мерлен П. Новые города. Районная планировка и градостроительство / П. Мерлен. – пер. с фр. – М. : Прогресс, 1975. – 254 с.
9. Русанова І. В. Інженерний благоустрій території : навч. посібник / І. В. Русанова, Г. М. Шульга. – Львів : Растр-7, 2009. – 218 с.

Навчальне видання

КРИЖАНОВСЬКА Неллі Яківна

ДИЗАЙН ПРЕДМЕТНО-ПРОСТОРОВОГО СЕРЕДОВИЩА

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

*(для студентів денної форми навчання освітнього рівня «магістр»
зі спеціальності 191 – Архітектура та містобудування
освітньої програми «Дизайн архітектурного середовища»)*

Відповідальний за випуск *Н. Я. Крижановська*

За авторською редакцією

Комп'ютерне верстання *І. В. Волосожарова*

План 2018, поз. 53 Л

Підп. до друку 27.03.2018 Формат 60 × 84/16.

Друк на різнографі. Ум. друк. арк. 2,0.

Тираж 50 пр. Зам. №

Видавець і виготовлювач:

Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002.
Електронна адреса: rectorat@kname.edu.ua.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

ДК № 5328 від 11.04.2017